

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Բ.

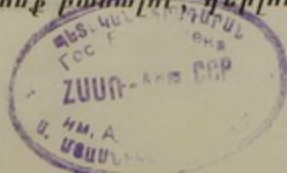
Ժողովուրդներ կ'ապրին, կը տեսնեն եւ կը ստեղծագործեն իրբեւ ինքնայատուկ հաւաքականութիւններ՝ երբ իրենց ոտքին ներքեւ տնին այն հողը, զոր իրենց հայրենիքը կը նկատեն: Առանց այդ հողին եւ կամ անոր կեցուցիչ գաղափարին, ազգերու կեանքը պիտի դառնայ պարզ ապրիլ մը այս երկրագունդին վրայ, անդիմազիծ է՝ անրոյթանդակ, աշխարհաքաղաքացիի իր նկարագրով: Փոքր եւ ցրուած ազգեր ամենէն աւելի պէտք ունին այս յենարանին՝ իրենց ցեղային ուրոյն դիմազիծը պահել կարենալու համար:

Հայրենիքի գաղափարին կը դուգորդուի ազգութեան բմբրնումը. այս երկուքին փոխ-ազդեցութիւններով է որ անհատ մը ինքզինք տէրը կը զգայ հողին՝ որուն վրայ կը կանգնի, եւ, փոխադարձաբար, ինքզինք մէկ մասնիկը կը համարէ մարդոց այն հաւաքականութեան՝ որուն հետ կապուած է լեզուով, մշակոյթով, աւանդութիւններով, հաւատալիքներով:

Գրականութիւնը արտայայտութիւնն է անհատին ներաշխարհին, անոր՝ ուր կը հանգչի արտաքին աշխարհը իր բոլոր զիմայեղութիւններով, յարաշարժութեամբ եւ կիրքերով: Արտայայտելով այդ ներքնաշխարհը՝ գրագէտը արտայայտած կ'ըլլայ նախ ինքզինք, ու, իր միջոցաւ՝ իր ժողովուրդին հոգերանութիւնը, նկարագիրը, ապրումները, մտահոգութիւնները, տենչերը, եւ, վերջապէս՝ ամբողջ էութիւնը: Մերինին նման փոքր ժողովուրդներու պարագային, այդ գրականութիւնը անխուսափելի կերպով կը ցոլացնէ հողի, պանդխտութեան, տառապանքի խորունկ եւ ապրուած յոյգերը: Որքան ալ անձնական, գրականութեան - եւ արուեստի տարրեր մարդերու - իւրաքանչիւր ստեղծագործութիւն ժողովուրդին կը պատկանի, եւ հայրենիքին:

Ներկայ Հայաստանի մէջ, հայ մշակոյթի եւ կեանքի զեղեցիկ վերընծիւղում մը կը կատարուի ահաւաստիկ մօտ կէս դարէ ի վեր, եւ գրականութիւնն ալ մեծաքայլ կը յառաջանայ՝ իր արմատները նետած մայրենի հողի սրտին: Հոն, հայ ստեղծագործ տաղանդին վայել եւ մեր ազգը փառաւորող գործեր կ'երկնուին, ձեւով եւ խորքով իրապէս հայեցի, այլ իրբեւ ամբողջութիւն համամարդկայինի սահմանները մանող: Վերջին տարիներուն, արձակը դարձ մը կը կատարէ զէպի մեր պատմութիւնը, ուրկէ կը հանէ զէպեր եւ զէմքեր՝ զանոնք բանալու, վերլուծելու, վիպե-

193-94

լու՝ եւ մեր ժողովուրդի նկարագրին գիծերը — գրական է՛ւ ժխտական — վերբերելու։ Մինչ, միւս կողմէ, բանաստեղծութիւնը՝ յատկապէս երիտասարդներունը, խորքով մնալով հանդերձ ազգային, կը փորձէ իւրացնել ձեւի արդի ըմբռնումներ եւ զանոնք գործածել, որոշ յաջողութեամբ մը։ Եւ, ինչ որ կենսականն է, Հայաստանի գրողը քսելիք ունի, հաստք՝ իր կոչումին, գերին։ Այդ գրականութեան մէջ երեւցող ժխտական երեւոյթներն իսկ լատպոյն ապացոյց մը կը հանդիսանան անոր կենսունակութեան, առողջութեան։ Ընթերցող, գնահատող եւ քննադատող լուրջ հասարակութեան մը մղիչ ներկայութեան, Հայաստանի մէջ գրողը գիտակից է իր պարտականութիւններուն եւ՝ առաւելութիւններուն. առաւելութիւններ՝ որոնք չի չարաչափել իր առաքինութիւններէն ամենէն ցայտունն է ապահովարար։

Եւ սակայն, այս խրախուսող պատկերին կողքին, ի՞նչ կը ներկայացնէ արտասահմանի հայոց գրականութիւնը։ Չենք բաժնէր կարծիքը անոնց՝ որոնք համոզուած են թէ սփիւռքի գրականութիւնը ներկայութիւն մը չունի մեր կեանքէն ներս, եւ թէ արդէն իսկ մահուան առաջին գալարումներուն մէջ կը գտնուի։ Կեանքի եւ բնութեան օրէնքներուն իսկ հակառակ է այսօրիսի կարելիութիւն մը. գրականութիւնը — ինչպէս մշակոյթի զանազան երեսները — կ'ապրի եւ կը շարունակէ ստեղծուիլ մինչեւ այն ատեն որ կը տեսէ ժողովուրդը. հետեւաբար արտասահմանի գրականութիւնն ալ կը տեսէ սփիւռքի հայուն հետ, դժուար՝ բայց ո՛չ անկարելի պայմաններու տակ։ Իսկ սփիւռքի հայր պիտի ապրի եւ իր ինքնուրոյն նկարագիրը պահէ՝ տակաւին շատ տարիներ ու տասնամեակներ. որովհետեւ հակառակը պնդել եւ յուսահատիլ՝ ժրիտումն իսկ պիտի ըլլար մեր ցեղի նկարագրին ամենէն աչքառու յատկութեան՝ ապրելու ընդունակութեան, հայ մնալու կամքին։ Անշնորհաբար որոնք մեր ճամբուն վրայ կը դիպուին անդուլ, յուսահատ լքումի զգացումէն աւելի մեր մէջ կը ծնին դժուարութիւնները յաղթահարելու, գիմակալ կանգնելու այն վճռակամութիւնը, որ հրաշքներ կրնայ գործել։ Իսկ մեր ամբողջ պատմութեան ընթացքին ե՞րբ պակսեցաւ մեզի այդ վճռակամութիւնը։

Իսկ արտասահմանի մէջ — եւ գրականութեան մասին խօսելով միայն —, այդ վճռակամութեան ապացոյցները չունի՞նք։

Եղեռնէն անմիջապէս յետոյ վերստին կեանք առած գրականութիւնը — առաւելաբար «հին» գրողներով — շարունակուեցաւ այն սերունդով, որ կու գար առաւելաբար անապատէն, որրանոցներէն։ Յաւով եւ արիւնով երկնուող գրականութիւնն էր այդ, որ հակառակ հանդարտ գնացքին՝ չէր կրնար նշմարելի չդարձնել իր հունը տակնուվրայ ընող վիշտը։ Եւ սակայն գրականութենէն առաջ պէտք էր ապրիլ Ֆիզիքապէս. ու կեանքը անողոք եղաւ մեզի հանդէպ։ Իսկ ահա որ տառապանքին հետ այսքան երկար մերձաւորութիւնը ըստ երեւոյթին վասնեց մեր գրողներուն հոգեկան

ութերը, պատճառ ըլլալով որ անոնցմէ շատեր դադարին ստեղծելէ, մինչ ուրիշներ, արտակարգ յամառութեամբ, շարունակեն գրել:

Բայց դադարի այդ պահէն ետք կը զգանք թէ վերստին ըսկըսած է գրական կենսունակ կեանք մը, կեդրոնացած առաւելաբար հայահոտ գաղութներու մէջ: Գեղեցիկ հակադրութեամբ մը, այսօր մեր գրական եւ այլ պարբերաթերթերուն մէջ առաւելաբար երիտասարդներն են որ իրենք զիրենք զգալի կը դարձնեն. տակաւին քիչ առաջ էր որ ստիպուած էինք գոհանալ իրենց բակիքը բաց գրողներու կրկնութիւններուն հանդուրժելով. մինչ հիմա գոհունակութեամբ եւ ակնկալութեամբ ձեռք կ'առնենք թերթ մը կամ նոր հրատարակուած գիրք մը: Անշուշտ որ խոտանք յաճախ աւելի է քան նուրբ կոկոնը. սակայն այս վերջինին իսկ չեն կապուած մեր յոյսերը, սպասումները, երազները:

Ազգային գիտակցութեան վերադարձնումի նոր եւ կենսալիւր հոտանք մըն է որ կը տարածուի մեր համայնքներուն մէջ, գրեթէ ամէնուրեք. հին, տաղանդաւոր, կենսունակ եւ բարձրօրէն քաղաքակիրթ ժողովուրդի մը պատկանելու հպարտութիւնը այսօր բոլորիս զգացումն է. զգացում՝ որ շարժումի վերածուելով գործնականապէս կ'արտայայտուի: Այդ շարժումին յառաջապահները մեր գրողներն են, նախորդ սերունդինը եւ երիտասարդները: Որոշումներու, ձախողումներու բայց նաեւ գեղեցիկ յաջողութիւններու եւ իրադործումներու գրականութիւնն է մերինը, եւ մանաւանդ՝ ազգային յառաջահայեաց գրականութիւնն է ան, որովհետեւ կը ստեղծուի երիտասարդութեան կողմէ, գալիքին խոր հաւատքով եւ համոզումով: Մեր սքանչելի պատմութիւնն է որ կը կրկնէ ինքզինք այս իրողութեան մէջ, ապացուցանելով անգամ մը եւս թէ գծուարութիւններու եւ տառապանքին մէջն է որ, անկարելի համարուած պայմաններու տակ, հայը ինքզինք կը փառաքէ, իր տաղանդը կը նուիրագործէ եւ ազգային կը նայի համարձակ աչքերով՝ ուր դարաւոր փորձառութիւն մը կը հանգչի, ցաւով այլ փառքով ձեռք բերուած փորձառութիւն մը:

Ա. Գ.